

KARA VE SİYAH RENK ADLARININ TÜRKÇEDEKİ KAVRAM VE ANLAM BOYUTU ÜZERİNE*

Nesrin Bayraktar

Özet

Bu çalışmada; siyah ve kara renk adlarının eş anlamlılık bağlamını saptamak amacıyla anlam ve kavram boyutunda incelemesi yapılmıştır. Bu inceleme sonucunda aynı rengi gösteren iki renk adının anlam alanlarının örtüşme düzeyleri saptanmaya çalışılmıştır. Kara ve siyah renk adlarının söz konusu incelemesini sonuçlandırabilmek için bu renk adlarıyla türetilen renk, hayvan, bitki, tıp ve hastalık, eşya, doğa olayı, yiyecek, kimya, oyun adları, ad bilimsel adlar; somut adlar, mecaz anlamlar, atasözleri, deyimler ve ikilemelerin dökümü yapılmıştır. Bu iki renk adının birebir eş anlamlı olmadığı, yalnızca renk kavramını gösterme bakımından örtüştüğü anlaşılmıştır.

Anahtar sözcükler: renk adları, kara, siyah, anlam alanı, kavram alanı, eş anlamlılık

CONCEPTUAL AND SEMANTIC PROPERTIES OF COLOUR NAMES KARA AND SİYAH IN TURKISH

Abstract

In this study; 'siyah' and 'kara', the two words used in Turkish for the colour name black, have been investigated, in order to determine their synonymy relationship, for their distinctive conceptual and semantic fields. The study endeavoured to illustrate the extent to which the semantic fields of these two colour names signifying the same colour would overlap. To do this, names, coined in conjunction with 'siyah' and 'kara', for animals, plants, medical issues, diseases, articles, natural events, food, chemical issues, games, onomastics, concrete nouns, metonymical uses, proverbs, expressions, and duplications have been compiled and tallied. It has been illustrated that these two colour names are not true synonyms and their semantic and conceptual properties overlap solely when signifying the colour concept.

Keywords: colour names, black, semantic field, conceptual field, synonymy

---

* Bu yazı *Dünyada Türkçe Öğretimi 6* sempozyumunda (15-16 Nisan 2004, Ankara) bildiri olarak sunulmuştur.

Giriş

Türkiye Türkçesinde en koyu rengi karşılamak üzere siyah ve kara olarak iki sözcük bulunmaktadır. Bunlardan *kara* Türkçe olup, Türkçenin bilinen en eski yazılı belgeleri olan Orhon Yazıtlarından beri kullanılmaktadır. *Siyah* ise Farsçadan dilimize geçmiş olup Türklerin Anadolu'ya gelmeleri ve İslâm dinini kabul etmeleriyle birlikte kullanılmaya başlamıştır. Bu açıdan bakıldığında; *siyah* renk adı *kara* renk adına göre daha yeni olduğundan, *kara* renk adının anlam alanının *siyah* renk adına oranla daha geniş olması beklenmektedir. Türkçe Sözlük'te ilk göze çarpan durum her iki renk adının da birbirleriyle açıklanmış olmalarıdır. Bu iki renk adının anlam ve kavram alanlarının birbirleriyle tam olarak örtüşüp örtüşmediğini saptamak amacıyla, kara ve siyah renk adlarını içeren sözcük ve sözcük grupları çeşitli kategorilerde incelenmiştir.

I. KARA

1. Renk Adı

Kara sözcüğünden çeşitli yollarla türetilmiş; dördü renk eylemi, altısı küçültme anlamlı sıfat, altısı renk tonu bildiren renk adı, dördü soyut renk sıfatı, ikisi pekiştirmeli kullanım, üçü somut ad olmak üzere toplam 25 renk adı saptanmıştır.

1.1 Renk Eylemi

Kara sözcüğünden türemiş ve yine renk anlamı taşıyan 4 sözcük saptanmıştır.

kara ol-: kararmak, karanlık olmak   karart-/karalt-: karartmak
karar-/karal-: kararmak, kara olmak   karasığı/karasagu: karamsı

1.2 Küçültme

Kara renk adından türeyen küçültme anlamlı 6 sıfat saptanmıştır.

karaca: karaya yakın, siyahımsı   karamtul/karamtıl: karamsı
karalığı ağır-: kara rengi açılmak   karantu: karamsı, karamtırak
karamtık: karamsı, karaya çalan   karamsı: karaya çalan esmer renk

1.3 Renk Tonu

Çeşitli kaynaklarda renk tonu bildiren 6 sözcük saptanmıştır.

kara kır: siyaha yakın kır renk.
karaala: koyu gri renk
kara kıyma: açık siyah, siyah tahrirli

karagök: siyah benekli beyaz at, bakla kırığı at

kara koñur: siyah ile yanık al karışığı renk

karamtıkkızıl: siyahla kırmızı arası

1.4 Soyut Renk Sıfatı

Kara renk adından türemiş ve soyut renk sıfatı olan 4 sözcük saptanmıştır.

karagu: karanlık   karalık: siyahlık

karañılık: karanlık   karañu: karanlık

1.5 Pekiştirme

Kara renk adının 2 pekiştirmeli kullanımı vardır.

kapkara: çok karakararak: daha kara, çok kara

1.6 Somut Ad

Çeşitli kaynaklarda kara renk adından türemiş 3 somut ad saptanmıştır.

karalcık: karartı, gölge

karaltı/karartı: karartı, gölge

karamsılık: yüzdeki esmer lekeler

2. Hayvanlar

Taranan kaynaklarda yirmi altısı kuş, on beşi sürüngen ve böcek, yedisi vahşi hayvan, dokuzu balık ve deniz canlısı, on beşi evcil hayvan olmak üzere toplam 72 adet kara renk adını içeren hayvan adı saptanmıştır.

2.1 Kuşlar

Çeşitli kaynaklarda kara renk adını içeren 26 adet kuş adı saptanmıştır.

kara ağaçkakan   kara alınlı örümcek kuşu

kara başlı iskete   kara başlı kiraz kuşu

kara başlı martı   kara başlı ötleğen

kara başlı yalı bülbülü   kara çaylak

kara kuğu   kara ördek

kara sağan   kara sığırcık

karabatak   karaayak

karabulak	karaca karga
karakarga: kuzgun	karaca
karaçığa: atmaca	karakuş
karaleylek	karanaç (kara+anaç): serçe
karankuş: kırlangıç	karanlıkkuşu: yarasa
karapatak: karatavuk kuşu	karatavuk

2.2 Sürüngenler ve Böcekler

Çeşitli kaynaklarda kara renk adını içeren 15 sürüngen ve böcek adı saptanmıştır.

kara akrep	karadul
karasinek	karabaş
karaböce/karaböcü/karabö	karaböcük: salyangoz
karadığan: kurbağa yavruları	karafatma ₁ : böcek
karafatma ₂ : bir tür çekirge	karahçeçe (<kara Hatice)
karaiğne	karakuma
karasinek	karayılan
karabakal/karabukal/karabaştan	

2.3 Vahşi Hayvanlar

Taranan kaynaklarda, kara renk adını içeren 7 vahşi hayvan saptanmıştır.

kara antilop	kara ayı
kara makak	karaca
karakulak	karaböcü: yırtıcı, yabancı hayvan
karaböcü/karapürçek/karacanavar: domuz	

2.4 Balıklar ve Deniz Canlıları

Çeşitli kaynaklarda, kara renk adını içeren 9 adet balık ve deniz canlısı saptanmıştır.

kara balina	kara burun
kara camgöz	kara molinezya

karabalık	karadiken: deniz kestanesi
karagöz balığı	karakeçi: bir tür sazan
karavida: yengeç	

2.5 Evcil Hayvanlar

Bir kısmı düz değişmeceli olarak kullanılan 15 adet kara renk adı içeren evcil hayvan adı saptanmıştır.

kara buran: hayvan sürüsü	karabacak: sığır
karabaş: çoban köpeęi.	karaca: yüzü kara koyun
karaciğer: idmanlı, yüğrük at	karafatma: hindi
karakaçan köpeęi: çoban köpeęi	karakaçan: sığa
karakaş: bir tür koyun	karakeçi: kıl keçisi
karamal: sığır	karamalak: eşek
karasığır	karayaka: koyun türü
karakaçan: eşek	

3. Bitkiler

Çeşitli kaynaklarda; otuz beşi ot ve tahıl, yirmi altısı meyve, on beşi sebze, yirmisi ağaç, on üçü yabancı bitki, beşi çiçek olmak üzere toplam 94 adet kara renk adını içeren bitki saptanmıştır.

3.1 Otlar ve Tahıllar

Çeşitli kaynaklarda kara renk adını içeren 35 adet ot ve tahıl adı saptanmıştır.

baldırıkara	kara doruk	kara ekin
kara yapıldak	kara yavşan	kara yeşil
kara yonca	karaasma	karabacak
karabaldır	karaballık	karabaş/karabaşak
karabuğday	karaca koğuk	karacuh
karacıyır	karadağ	karadene
karadiken	karafatma	karagöl buğdayı

karagöz	karahindiba	karakabuk
karakafes	karakılçık/ Karakalçık	karakıyah/karakıyak
karakovuk	karamuk	karaot
karaşabla/karaşapla	karaca /karacot ₂ (<karaca ot)	
karakavruk/karakavuk/karakavluk/karavut/karakavuk/karakavluk/karakavak		
karacaot ₁ /karaca/karacaotu/karacot/karacoccam/karacüccam/karacücen/karaçer ekotu/karaçörek/ karahavuç/karaot		

3.2 Meyveler

Çeşitli kaynaklarda on beşi meyve, on biri üzüm olmak üzere toplam 26 adet kara renk adı içeren meyve adı saptanmıştır.

3.2.1 Çeşitli Meyveler

Taranan sözlüklerde, kara renk adını içeren 15 adet meyve adı saptanmıştır.

kara badacık	kara yaprak	karabodurca
karaçalı	karaçön	karadut
karahülün	karaköpük	karamlık
kamoru	karatamas	karatikız
karayemiş	karatavuk/karatombalak/karaoğlan	karakabuk/karakıllı/karakat

3.2.2 Üzümler

Kara renk adını içeren meyve adlarından on biri çeşitli üzüm türlerini göstermektedir.

karatikenli	karasuluk	karamarı
karalık	karakız	karagevrek
karadimlit	karabulgar	karabahnı
karaburcu/karabüzgül/karaca karasergi/karaparmak/karasirke/karasuyak		

3.3 Sebze

Kara renk adını içeren 15 adet sebze adı saptanmıştır.

karaturp	karacacık
karaoğlan	karaca/karatohum/kareca

karalâhana	karaboğaz/karabuğaz
karagavuk/karagavık/karagöz	karabaş
karadal	karabaldırcan
kara pata	karabacak
karaçam/karaçan	karamanca/karamancar (İt. mancare)
karagöz/karagözfasulya/karagözçiçeği/ karagözmancarı	

3.4 Ağaçlar

Kara renk adını içeren 20 adet ağaç adı saptanmıştır.

karaağaç	karaağır	karaağu
karaardıç	kara asma	karabiber
karaboru	karacak	karaçaltı/karaçan
karaçam	karadal	karagöz
karagürgen	karağvak (< kara kavak)	karakavak
karakayın	karakoca	karakol
karakurut	karayantak	

3.5 Yaban Bitkileri

Kara renk adını içeren 13 adet yabancı bitki saptanmıştır.

karaburçak	karaçalı	karahalile
karahan	karaişgildi	karakat
karakavza	karakeme	karakulak
karamama	karamiş (<kara+yemiş)	karayandık
kara şabla/şapla/şalva		

3.6 Çiçek

Çeşitli kaynaklarda 5 adet kara renk adını içeren çiçek adı saptanmıştır.

karagöz	karagünlük	karahan
karakazancık	karakulak	

4. Tıp ve Hastalık

Çeşitli kaynaklarda tıp ve hastalık kapsamında; beşi organ adı, yirmi dördü insan hastalığı, on beşi hayvan hastalığı, dokuzu bitki hastalığı olmak üzere toplam 49 ad saptanmıştır.

4.1 Organ

Kara renk adını içeren 5 adet organ adı saptanmıştır.

karaca	karaca yer	karaciğer
karasu	karatavuk	

4.2 İnsan Hastalıkları

24 adet insan hastalığı saptanmıştır.

kara kusmuk	kara sarılık	kara sevda
karaağrı	karabakma	karabas-
karabasma/karabasan	karaca	karaçıkın
karadalak	karadamla	karagöynük
karahasba	karahumma	karamuk
karamübarek	karasalgın	karasıkmaca
karaşap	karataban	karayanık
karayatalğ	tavukkarası	
karakabarcık/karakabar/karakabarık		

4.3 Hayvan Hastalıkları

15 adet hayvan hastalığı saptanmıştır.

karaağrı	karabağ	karabaha
karabaş	karabohçe	karaçıkın
karaçıkın	karadigil	karakabarcık
karakuş	karasalkım	karataban
karayanık	karayeli	

karagöndürme/karagöyündürme/karapençe/karatahın/karayakma/karayakmaca/
karayanı

4.4 Bitki Hastalıkları

Çeşitli kaynaklarda 9 adet kara renk adı içeren bitki hastalığı saptanmıştır.

kalalık/karalılık	kara papah	karabacak
karaballık	karabaş	karaca
karakurt	karayanuh	
karadavu/karadağı/karadoğ/karadoğa/karadoğu/karadon/karaduva		

5. Eşya Adı

Kara renk adını içeren eşya adları kapsamında; yirmi üçü ev eşyası, beşi giyim eşyası olmak üzere toplam 28 ad saptanmıştır.

5.1 Ev Eşyası

Kara renk adını içeren 23 adet ev eşyası adı saptanmıştır.

kara demür	kara ev	kara oba
kara yülek	karabaş düdük	karaburga
karaca	karaçağı	karaçağın
karaçalı deliği	karadam	karagaz
karagöz	karahan	karakız
karakol	karakulak	karalık
karaoğ	karartı	

karaçalı/karaçav/karaçağ karadüzen: üç telli tambura

karaçav/karacağ/karacar/karacoğ/karaçağ/karaço/karaçor

5.2 Giyim Eşyası

Kara renk adını içeren 5 adet giyim eşyası saptanmıştır.

karaastar	karakalem
karaltı (kara+l-tı)	karamandun
karavana: bol pantolon	

6. Doğa Olayları ve Coğrafik Sıfatlar

Taranan kaynaklarda; onu doğa olayları, on dördü coğrafik sıfat olmak üzere toplam 24 adet ad saptanmıştır.

6.1 Doğa Olayları

Kara renk adını içeren doğa olayı sayısı ondur.

kara pus	karaçilen/karaçilenti
karagiren	karaispat
karaltı (kara+l-tı)	karaman (kar+man)
karartı yeli	karayel: kuzeybatı yeli
kara bulut: nimbus	karacayaz: ilkbahar

6.2 Coğrafik Sıfatlar:

Taranan kaynaklarda 14 adet kara renk adı içeren coğrafik sıfat saptanmıştır.

çaykara kara iyrek (kara iyi+rek) kara evlek

karaboğaz	karacasu	karaçiyle
karagölen	karagöz	karagülmez
karahopur	karakepir	karasu

karasuluk/karasavla/karasavlas/karasoğul/karasulak/karasuluk karayazı: hiç sürülmemiş tarla

7.Yiyecek Adı

Kara renk adını içeren yiyecek adları; onu yemek, sekizi tatlı, biri içecek adı olmak üzere toplam 19 adettir.

7.1 Yemek Adı

Taranan kaynaklarda saptanan kara renk adını içeren yemek adı sayısı ondur.

kara kavurma	kara keş
kara kırma	kara kurut
karaçıkı	karadoğram
karahaber	karaharman/karahırman
karamaç (< kara umaç)	karamanca (İt. mancare)

7.2 Tatlı

Kara renk adını içeren 8 adet tatlı adı saptanmıştır.

kara helva	karaaş	karabüzeyden
karaekşik	karakoyuk	karakuş tatlısı
karakurut	karamanık	

7.3 İçecek

Kara renk adını içeren ve ‘kahve’ anlamına gelen tek içecek adı saptanmıştır.
karamıy

8. Kimya Terimleri:

taranan kaynaklarda kara renk adını içeren 4 kimya terimi saptanmıştır.

kara boya: sülfürik asit

kara elmas: kaya delen siyah elmas

kara elmas: maden kömürü

karasakız: zift

9. Oyun:

Taranan eserlerde ikisi ocuk oyunu olmak üzere toplam 6 adet kara renk adını içeren oyun saptanmıştır.

karabağ

karaca

karaepiř

karakeleř

karazelve

karagucak/karakucak/karakuak

10. Ad Bilimi

Ad bilimi kapsamında; 381 yer adı, 108 soyadı, 3 dağ adı, 5 su adı olmak üzere toplam 497 özel ad saptanmıştır.

10.1 Yer Adları

Kara renk adını içeren yer adlarını toplam sayısı 381 olup; bunlar 2 il, 13 ile,32 belde, 11 tanesi sonradan değiştirilmiş olmak üzere 334 köy adıdır.

Afyon Karahisar (il)

Karaman (il)

Karacabey (İ)

Karacasu (İ)

Karahallı (İ)

řebinkarahisar (İ)

Karakoçan (İ)

Karaköse (İ)

Karamürsel (İ)

Karaağıl (B)

Karaali (B)

Karabiga (B)

Karabulduk (B)

Karacabur (K)

Karakulak (K)

Karapürçek (K)

Karaorgan (K)

Karaağaçdalı (DK)

Karaburunkuşçulu (DK)

Karaboynuz (DK)

10.2 Kişi Adları

Bu çalışmada kara renk adını içeren özel adlar kapsamında örnek olmak üzere taranan Çanakkale ili telefon rehberinde; kara renk adını içeren 108 adet soyadı saptanmıştır. Bunlardan bazıları aşağıda gösterilmiştir.

Kara	Karaabat	Karaağaç
Karaakın	Karaaslan	Karaata
Karabacak	Karabağ	Karabağlı
Karabakla	Karabaş	Karabina
Karaboğa	Karabulut	Karaca
Karacaduralıoğlu	Karacanoğlu	Karacık
Karaçalı	Karaçay	Karaçivi
Karadaş	Karadere	Karadoğan
Karaduman	Karadut	Karaefe
Karagöz	Karagül	Karağlı
Karaişık	Karak	Karakaçan
Karakadıoğlu	Karakoloğlu	Karakoyun
Karaköse	Karakulak	Karakurt
Karakuş	Karakut	Karakuz
Karakuzu	Karal	Karalarlıoğlu
Karalı	Karamanlı	Karamolla
Karanlık	Karantay	Karaoğlu
Karaoğuz		

10.3 Dağ ve Yükselti Adları

Kara renk adını içeren 3 dağ adı saptanmıştır.

Kara Dağlar

Karaca Dağ

Karanlık Dağ

10.4 Su Adları

Kara renk adını içeren 5 adet su adı saptanmıştır.

Karadeniz	Karasu	Karaboğaz Göl
Kara Irmak	Karaboğaz Gölü Körfezi	

11. Somut Adlar

Taranan kaynaklarda kara renk adını içeren, 7 adet türemiş ad saptanmıştır.

kara kullukçu ¹	kara kutu ²	karaca: jandarma
Karagöz ³	karakulak ⁴	karakütük:yemin
Karalar vilayeti ⁵		

12. Mecaz Kullanımlar

Taranan kaynaklarda altmış yedisi olumsuz, otuz beşi olumlu olmak üzere toplam 102 mecaz kullanım saptanmıştır.

12.1 Olumsuz Anlam Taşıyan Mecazlar

Olumsuz anlam taşıyan mecaz kullanımlar; yirmi üçü nitelik olarak kötülük, on ikisi ölüm ve yas, sekizi dert, sekizi kanunsuzluk, dördü kâbus, altısı hastalık, altısı iftira olmak üzere toplam altmış yedidir.

12.1.1 Nitelik Olarak Kötülük Bildirenler

Kara renk adını içeren ve nitelik olarak kötülük bildiren 23 mecaz kullanım saptanmıştır. Bunlarda anlam alanı genellikle cimrilik, bilgisizlik ve aşırılık anlam atomları üzerinde yoğunlaşmıştır.

kara biti: kötü amel defteri	kara dün: çok karanlık gece
kara er	kara gönüllü: bilgisiz
kara kaygu: acı düşünce	kara kış
kara kuvvet: bağınazlık	kara liste
kara yoksul: aşırı	kara yurt: ağaçsız yer
karabaş: çürük ürün	karabaş: Rahip, keşiş
karaboğaz: obur	karaçanak: cimri
karadamak/karadamaklı	karadüzen: düzensiz
karagülmez: somurtkan	karakada ₁ : düzensiz iş
karakada ₂ : kötü	karalak (< kara+la-k): çürük
karamsuk(kara+m+su-k)kötümser	

karakuyruk: imeceyle çalışan işçilerden en sondaki işçi
karakasbenlek/karakasbennik/karakaspendek: zor kullanarak

12.1.2 Ölüm ve Yas

Kara renk adını içeren ve ölümle bağlantılı anlam birimcik taşıyan 12 adet olumsuz mecaz kullanım saptanmıştır.

kara haber: kötü	kara yas: ölüm
kara yer : mezar	karaçıkın: ölüm
karadam: mezar	karadeve: ölüm
karalı: yaşlı	karasını tut-: yas tutmak
karalar bağla-/giy-: yas tutmak	
karagünlü: (ölmüş kişiler için) gün yüzü görmemiş, çok sıkıntı çekmiş	
karalama (< kara+la-ma): kara haber, ölüm vb. bildiren belge, mektup	
karalı kağıt: kara haber, ölüm vb. bildiren belge, mektup	

12.1.3 Dert

Kara renk adını içeren ve dert anlam birimciğini taşıyan 8 adet olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara bağır	kara baht	kara bahtlı
kara baş	kara gün	kara günlü
kara yazı	karakonursu	

12.1.4 Kanunsuz

Kara renk adını içeren ve kanunsuzluk anlamı taşıyan 8 adet olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara borsa	kara para	kara pazar
kara uğrusı	kara yüz	karaborsaya düş-
karakulak: hafiyeye	karamancı: hırsız	

12.1.5 Kâbus

Kara renk adını içeren ve kâbus anlam birimciğini taşıyan 4 adet olumsuz mecaz

saptanmıştır.

karakura/karaguda/karagula/karagülmez/karakada bas-/çök-

karakul: umacı

kara düş

kara pus

12.1.6 Hastalık

Kara renk adını içeren ve hastalık bildiren 6 adet olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara seveda: melankoli

karaağrı

karadon: çocuksuz

karakıran: salgın

karakuzgun: hastalıktan sararmış yüz

karakütük: hastalıklı

12.1.7 İftira

Kara renk adını içeren ve 'iftira' ya da 'kara çalma' anlamı taşıyan 6 adet olumsuz mecaz saptanmıştır.

kara ağızlı

karacı

karaciğerli

karaçalı

karala-

karamet/karamat

12.2 Olumlu Anlam Taşıyan Mecazlar

Kara renk adını içeren olumlu mecazlar; beşi nitelikte iyilik, on sekizi sıradanlık, üçü büyüklük ve çokluk, dokuzu dış görünüş olmak üzere toplam otuz beştir.

12.2.1 Nitelik Olarak İyilik Bildirenler

Kara renk adını içeren ve nitelik olarak iyilik anlamı veren 5 adet olumlu mecaz saptanmıştır.

kara et: yağsız et.

karakavuk: kuru kütük

kara toprak: verimli

karadamak/karadamaklı: az ve öz konuşan

karabilecek: okuma yazma bilmediği hâlde sezgi yoluyla her şeyi bilen

12.2.2 Sıradanlık Anlamı Taşıyanlar

Kara renk adını taşıyan olumlu mecazlardan 18 adedi sıradan, alelade anlamı taşımaktadır.

kara halk: avam	karabaş/karavaş: cariye
kara eşkin: atın adi yürüyüşü	kara işçi: amele
kara örtü: toprak dam	kara saban
kara fırın	kara tahta
kara kovan	kara tren
karadüzen: eski düzen	kara sıva/suva: toprak sıva
karakamığı (kara kamug+ı): halkın tamamı	
kara koşu: odunu zincirle bağlayıp çekme	
karakulluk/karakullukçu/karagullukçu: amele	
kara akça: köy muhtarının yıllık ücreti	
kara cümle: anlamsız yazılmış şeyler	
kara düzen: bağlama çalış türü	

12.2.3 Büyüklük ve Çokluk

Kara renk adını içeren olumlu mecazlardan üçü büyüklük ve çokluk anlamı taşımaktadır.

kara ev: büyük çukur; büyük ev
karakurum: kalabalık, sık
karakütük: aile büyüğü

12.2.4 Dış Görünüş

Kara renk adını içeren olumlu mecazlardan dokuzu insan dış görünüşüyle ilgilidir.

kara kaş: kara ve gür kaşlı
kara koca: saçı ağarmamış yaşlı
kara kuru: esmer ve zayıf
kara maşa: zayıf, esmer, ufak tefek kadın
kara yağız: sağlıklı, gülbüz, güçlü
karabiber: sevimli ve ufak esmer güzeli

karacüllen: orta boylu, esmer erkek
karagevrek: ince yapılı ve esmer
karagöynük: soğuğa ve sıcağa dayanıklı

13. Atasözü, Deyim ve İkileme:

Kara renk adını içeren dört atasözü, yirmi iki deyim, dört ikileme saptanmıştır.

13.1 Atasözü

Kara renk adını içeren 4 atasözü saptanmıştır.

ak akçe kara gün içindir (kara: kötü)

ak curun⁶ akmazsa kara curun kol gibi (kara: alelade)

ak don kara don geçit başında belli olur (kara: kötü)

aktan kara kalktı mı? (kara: yazı, harfler; adalet)

13.2 Deyim

Kara renk adını içeren 22 adet deyim saptanmıştır. Deyimlerde kara genellikle olumsuz anlamlar içermektedir.

(aralarından)kara kedi geç-: kötü	akla karayı seç-: zorluk
kara cahil: aşırı kötü	kara cümle: alelade, dört işlem
kara çal-: kötü	kara çalı: kötü
kara gün dostu: sıkıntılı gün	kara haber: kötü
kara kan ol-: çokluk	kara kaplı kitap: din, kanun
kara liste: kötü	kara mizah: iyi
karababaya tutul-: kötü	karacılık yap-: kötü
karagün dostu: kötü	karalar bağla-/giy-: yas
karar-: kin	
karabatak gibi (bir batıp bir çıkıyor): kuş adı	
karaca kuruca gönlüme görece: çirkinlik	
Karadeniz fırtına, al pırtını sırtına: kötü	
Karadeniz'de gemilerin mi battı? kötü	
karagöz oynatmak: komik durum	

13.3 İkileme

Kara renk adını içeren dört ikileme bulunmaktadır. Bunlardan ikisi aynı sözcüğün tekrarıyla, ikisi de ak renk adıyla oluşturduğu zıtlıkla yapılmıştır.

kara kara düşün-: kötü kara kara bak-: sert sert bakmak

aklı karalı: zıtlık akı karası: zıtlık

II. SİYAH

1. Renk Adı

Siyah renk adından türemiş dört renk adı bulunmaktadır. Bunlardan siyahî sözcüğü Farsça ekle türetilmiştir.

siyahî (<Fa.)

siyahımsı

siyahımtırak

simsiyah

2. Hayvan Adı

Siyah renk adını içeren dört hayvan adı saptanmıştır.

siyah beyaz dere kuşu

siyah engerek

siyah gibbon: maymun

siyah böcek

3. Bitki Adı

Yalnızca bir adet siyah renk adını içeren tek bitki adı *siyah lâledir*.

4. Kimya Terimi

Siyah renk adını içeren ve kimya terimi sayılabilecek tek ad *siyah incidir*.

5. Ad Bilimi

Siyah renk adını içeren ve ad bilimi kapsamında sayılabilecek iki köy adı saptanmıştır.

Sivrisiyahlar

Siyahçeşme

6. Somut Ad

Siyah renk adını içeren iki somut ad saptanmıştır. Her iki adda da siyah renk adı anlam ve görevindedir.

siyah beyaz film

siyah beyaz fotoğraf

7. Atasözü Deyim ve İkileme

7.1 Atasözü

Siyah renk adını içeren bir atasözü saptanmıştır.

Siyah inekten beyaz süt sağılır (siyah: renk adı; kötü görünüş)

7.2 İkileme

Siyah renk adını içeren bir ikileme saptanmıştır. Burada da siyah gerçek anlamındadır.

siyahlı beyazlı

8. Mecaz Anlam

Siyah renk adını içeren ve mecaz anlam içinde sayılabilecek tek kullanım parça bütün ilişkisi içindedir.

Siyah beyazlılar (Beşiktaş)

III. SONUÇ

	toplam	Renk adı	Hayvan adı	Bitki adı	Tıp ve hastalık	Eşya adı	Doğa ve coğrafya	Yiyecek	Kimya	Oyun	Ad bilimi	Somut ad	mecaz		Atasözü deyim ikileme		
													olumlu	olumsuz	atasözü	deyim	ikileme
kara	957	25	72	94	49	28	24	19	4	6	497	7	35	67	4	22	4
													102		30		
siyah	15	4	4	1	0	0	0	0	1	0	2		1		1	0	1

Görüldüğü gibi kara renk adı, siyaha oranla daha geniş anlam alanına sahiptir. Eş ya da yakın anlamlı kabul edilen bu iki sözcükten Türkçesi olan kara, mecaz anlamlar için tercih edilmiştir.

Güncel Türkçe Sözlük'te *kara* renk adı için aşağıdaki anlamlar verilmiştir:

1. En koyu renk, siyah; ak, beyaz karşıtı.
2. *sıfat* Bu renkte olan
3. Esmer
4. Çoğu kez tür belirtmeye yarar
5. *mecaz* Kötü, uğursuz, sıkıntılı
6. *mecaz* Yüz kızartıcı durum, leke

Siyah renk adı içinse;

1. kara
2. (*mecaz*) koyu renkte olan
3. (*baskıda*) Başka harflerden daha koyu görünen harf türü.

Anlamları verilmiştir.

Ancak, *kara* sözcüğünü içeren 957 sözcüğe bakıldığında anlam alanının oldukça geniş olduğu ve aşağıdaki anlamların da sözlüğe eklenmesi gerektiği sonucu çıkmaktadır. Bu anlamlar;

1. kuzey (Karadeniz, karayel)
2. çok, bol
3. sıradan, alelade
4. nitelikte iyilik
5. nitelikte kötülük
6. hastalık ve geçmeyen dert
7. ölüm, yas ve mezar
8. iftira
9. kanunsuzluk
10. tarım ve hayvancılıkta nitelikli tür belirtme
11. büyüklük ve aşırılık

Öte yandan siyah sözcüğüne bakıldığında, saptanan 15 sözcükte renk anlam birimciğiyle ve düz anlam göstereniyle kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle *kara* ve siyah sözcüklerini eş anlamlı kabul etmek doğru olmayacaktır. *Kara* ve siyah sözcüklerinin yalnızca düz anlam gösterenleri, yani temel anlamları aynı olup, anlam alanları farklıdır. Siyah sözcüğünü içeren tek atasözünde *kara* anlamına yakınlık görülmekle birlikte, *kara* sözcüğünün anlam zenginliği açık bir farkla siyahın önüne

geçmektedir. Tüm bu verilerin değerlendirilmesi sonucunda, eşanlamlı olarak görülen bu iki renk adının kavram ve anlam alanlarındaki farklılıklar da, dillerde birbiriyle tamamen eş anlamlılık olgusunun var olmadığı görüşü (Örn. Finegan ve Besnier 1989; Toklu 2003:95) ön plana çıkmaktadır.

Kaynakça

- Aksan, D. 1999. Türkçenin Gücü. Ankara: Bilgi Yayınevi (7. Baskı)
- _____ 2000. Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksoy, Ö. A. 1998. Atasözleri Sözlüğü I. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- _____ 1998. Deyimler Sözlüğü II. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Bayraktar, N. 2003. Renk adlarının Türkçenin söz varlığına katkıları. VIII. Uluslararası KIBATEK Edebiyat Şöleni. 16-20 Ekim 2003, Çanakkale.
- Baytop, T. 1997. Türkçe Bitki Adları Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Derleme Sözlüğü. 1993. Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, C. 1983. Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Duran, F. S. 1997. Büyük Atlas. İstanbul: Kanaat Yayınları.
- Finegan, E. ve Niko Besnier. 1989. Language: Its Structure and Use. Florida-Orlando: Harcourt Brace Javanovich College Publishers.
- Gülensoy, T. 1995. Türkçe Yer Adları Kılavuzu. Ankara: TDK Yayınları.
- <http://www.tdk.gov.tr/tdksozluk/>
- <http://tdk.org.tr/adsozlugu.html>
- Karol, S.; Zekiye Suludere ve Cevat Ayvalı. 1998. Biyoloji Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Toklu, O. 2003. Dilbilime Giriş. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yalçın, A. 2002. Dünden Bugüne Adlarımız Soyadlarımız. İstanbul: Geçit Kitabevi.
- Yeni Tarama Sözlüğü. 1983. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yurtbaşı, M. 1994. Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, 6. Baskı. İstanbul: MEM Ofset
- _____ 1997. Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü, 2. Baskı. Ankara.